

TRANZICIJA I NEZAPOSLENOST ŽENA STARIJIH OD 50 GODINA:

Smanjenje nezaposlenosti kroz nove oblike obrazovanja

Prof.Dr. Mirjana Radović –Marković¹

Rezime. Odnos obrazovanja i zapošljavanja se nalazi u tesnoj korelacionoj vezi ,stoga im se svuda u svetu poklanja posebna pažnja ,kako medju naučnim radnicima tako i medju kreatorima politike obrazovanja i zapošljavanja. Poznato je da najrazvijenije i najbogatije zemlje sveta imaju i najbolje obrazovne sisteme ,koji su u velikoj meri uskladjeni potrebama tržišta rada. Da bi se to postiglo i u Srbiji ,potreban je širok spektar međusobno usaglašenih ,mera i aktivnosti kojima treba istovremeno smanjivati postojeću nezaposlenost ,kao i direktno delovati na njegovu nepovoljnu strukturu.Tu se na prvom mestu misli na mlade izmedju 15 i 25 godina starosti koji u strukturi nezaposlenosti učestvuju sa 40,7% ,dok stariji od 50 godina učestvuju sa 20,94% . Imajući to u vidu , bitno je po mišljenju autora rada,istovremeno sprovođenje reforme obrazovanja sa uvođenjem permanentnih programa prekvalifikacije i dokvalifikacije postojeće nezaposlene radne snage, kroz različite modalitete prenošenja znanja i vršenja edukacije.Osim toga,prilikom realizacije obrazovnih programa ,neophodno je više uključivati saradnike iz prakse i stvarati tesniju saradnju sa poslodavcima.

Ključne reči: Obrazovanje, zapošljavanje, nezaposlenost ,žene ,e - learning, Srbija

TRANSITION AND UNEMPLOYMENT OF WOMEN OLDER THAN 50 YEARS:

Reducing unemployment through new forms of education

Resume. Relation of education and employment is closely related and because that everywhere in the world is paid special attention among the scientific workers as well as among policy makers of education and employment. It is known that the most developed and richest countries have the best educational systems, which are largely adapted to labour market needs. In order to achieve it in Serbia, it is necessary a wide range of measures and activities which should reduce at the same time the existing unemployment and directly

¹ Institut ekonomskih nauka ,Beograd, email:mirjana.radovic@ien.bg.ac.rs

make impact on its inadequate structure. It means on the first place that youth between 15 and 25 years old participate with 40, 7% in the structure of unemployment, while 50+ participate with 20,94%. Bearing this in mind according to opinion of the author, it is necessary parallel implementation of education reform with the introduction of the permanent program of retraining and upgrading the existing unemployed labour force, through various modalities of the transfer of knowledge. In addition, during implementation of educational programs, it is necessary to involve more partners and their practical experiences and create close cooperation with employers.

Key words: Education, employment, unemployment, e-learning, women, Serbia

Uvod

Tranzicioni period ,kroz koji prolaze mnoge zemlje poput Srbije,reflektuje se na gubitak poslovne sigurnosti ,koja se smatrala najvećim dostignućem socijalističkih i netržišnih privreda.Umesto toga, kretanja i promene na tržištu rada tokom 90-tih godina ,uticale su da mnogi zaposleni ostanu bez posla ne samo kao tehnološki ,već i kao ekonomski viškovi rada. Istovremeno ,smanjile su se i mogućnosti za novo zapošljavanje. Veoma visoku stopu nezaposlenosti u 90-tim godinama ima Jugoistočna Evropa, to jest zemlje kao što su Bosna i Hercegovina, i Makedonija (oko 40%) i Hrvatska i bivša Jugoslavija (između 22 i 26%). Od 2000. godine ,stopa nezaposlenosti se postepeno smanjuje u Srbiji ,tj. od 21,8% u 2005. godini na 14,17% u 2008. godini .Naime, i pored postepenog opadanja stope nezaposlenosti u Srbiji na 14,17% odsto u 2008., u zemljama 'evrozone' stopa nezaposlenosti je bila 7,5 procenata (Eurostat,2008). U Srbiji se, u proseku, tri godine čeka za posao, dok u EU dve trećine nezaposlenih za šest meseci dobijaju posao.

Rodna asimetrija je mogla prvenstveno da se primeti kod otpuštanja radnika, sektorskih promena u zapošljavanju i otvaranju novih radnih mesta u privatnom sektoru. Statistički pokazatelji potvrđuju ove navode . Naime, stopa nezaposlenosti u Srbiji je znatno bila veća kada su žene u pitanju (16,58%) u poredjenju sa muškarcima (12,1%).

U strukturi nezaposlenih lica, takodje su žene imale najveći udeo sa 54, 3%. Nezaposlenost pogađa posebno žene starije od 50 godina ,koje do zaposlenja dolaze izuzetno teško i sporo. U Srbiji je krajem decembra 2006. evidentirano 916.257 nezaposlenih. Od tog broja, 191.864 su stariji od 50 godina. Ovako visokom broju nezaposlenih lica preko 50 godina ,doprinela je privatizacija preduzeća gde su svi stariji radnici po automatizmu proglašeni za tehnološke viškove.

Među njima je više od 83.700 žena. U njihovoj strukturi nije malo onih koji uopšte nemaju radno iskustvo, ili ga nemaju u struci za koju su se obrazovali. Za te kategorije, nažalost, savremeni poslodavci uopšte nisu zainteresovani. Razlozi za ovaku visoku stopu nezaposlenosti su višestruki. Ako se uzme u obzir da su žene već više decenija među onim segmentom stanovništva koji je najviše zastupljen u strukturi nezaposlenih lica, zatim da one takodje u proseku duže čekaju na zasnivanje radnog mesta u odnosu na muškarce, a da po nekom nepisanom pravilu među prvima u kriznim ekonomskim, socijalnim i političkim situacijama ostaju bez zaposlenja i izvora prihoda, sasvim je lako naći obrazloženje za izuzetno otežan položaj žena, koji je posebno kulminirao u toku poslednjih desetak godina.

One žene koje nisu ostale van procesa rada u pomenutim otežavajućim okolnostima, radile su pretežno u onim granama privrede koje su najmanje profitabilne ili su radile u sivoj ekonomiji. Često skroman porodični budžet nije im dozvoljavao da samostalno započnu vlastiti biznis sopstvenim sredstvima ili sredstvima štednje, koja žene najviše koriste za pokretanje novih biznisa. Dakle, nije samo reč o poslovima koje rade već i o kvalitetu tih poslova. Mnoge od njih koje su uspele da pokrenu vlastite biznise i da se samozaposle, nisu imale dovoljno znanja da upravljaju njima te su ovi poslovi ubrzo propadali. Takodje, nije bilo pomoći od strane društva, niti je bilo namenskih kredita kao ni zajmova, što se odrazilo na nemogućnost žena da svoje nesumnjive preduzetničke i menadžerske potencijale realizuju u praksi. Stoga, većina njih se zadovoljavala marginalnim poslovima u neformalnoj ekonomiji ili radeći na nekim mestima u državnim ili društvenim firmama, koja uglavnom nisu bila rukovodeća. To bi moglo takodje da se objasni horizontalnom i vertikalnom segregacijom ženskih poslova, ali i položajem žena u ovim ekonomijama u kojima je prisutna dominacija muške radne snage.

Da bi se izbegli svi oblici diskriminacije i da bi počele da se sprovede mnoge aktivnosti, koje su bile zacrtane u Deklaraciji UN (2000), a koje se odnose na smanjenje diskriminacije prema ženama i poboljšanje položaja u svim sferama njihovog života i rada, neophodno je napraviti u Srbiji, poseban socijalni i ekonomski program. Pravljenjem ekonomsko socijalnog programa, ponudila bi se jedina alternativa i pravi profesionalni pristup i odgovor na mnogobrojne probleme koje tranzicija u Srbiji nosi u odnosu na žensku radnu snagu. Za izradu takvog programa prvi neophodni korak je dijagnoza stanja, tj. prikaz stanja i tendencija na tržištu rada. Precizni podaci ne postoje, ali prema grubim procenama, veliki broj nezaposlenih žena koje su prevalile pedesetu godinu, uglavnom čine žene s nižim nivoima stručnosti i sa malo godina radnog staža. Nije malo ni onih koje uopšte nemaju radno iskustvo, ili ga nemaju u struci za koju su se obrazovale. Za te kategorije nezaposlenih žena, nažalost, savremeni poslodavci uopšte nisu zainteresovani.

Kontinuirano usavršavanje

Vlada Srbije je još 2002.godine usvojila Socijalni program, kojim se iz budžetskih izvora finansiraju različiti oblici socijalno-ekonomskog rešavanja problema nezaposlenosti. Međutim, druge mogućnosti za zapošljavanje i dodatnu obuku za sada se mnogo manje koriste. Poseban akcenat treba da se stavi na kontinuiranom usavršavanju (life long education) radne snage, kako bi se smanjile razlike za razvijenim svetom i ravnopravno učestvovalo na globalnoj tržišnoj utakmici ,gde se znanje i dobro upravljanje njim (knowledge management) smatraju ključnim faktorom uspešnosti .To se može ostvariti kroz :

- ✓ Neformalni sistem obrazovanja - treba uključiti kao podršku obrazovnim programima ,koji su u funkciji borbe protiv nezaposlenosti
- ✓ Formalni školski sistem -mora da otvori mogućnosti za obrazovanje odraslih i razvijanje programa obuke , koji zadovoljavaju njihove potrebe. U ovom domenu u svetu se najviše pokazala delotvornom,obuka preko e-learninga. Naime,internet studije ili e-learning je namenjen svim starosnim grupama stanovništva i u tome je njegova osnovna prednost, s obzirom da klasični oblici studiranja isključuju ljude u zrelih godinama. A upravo srednje generacije pokazuju, poslednjih godina, sve veće interesovanje za svojim ličnim i profesionalnim usavršavanjem bilo zato što su zbog prirode posla primorani da se usavršavaju ili zbog nezaposlenosti moraju da se dokvalifikuju ili prekvalifikuju. Shodno tome, sve više je virtuelnih fakulteta koji svoje programe studija isključivo namenjuju ovom segmentu tržišta.

Uzimanjem u obzir svih ovih elemenata , otvorio bi se veliki prostor za smanjenje stope nezaposlenosti žena .Time bi se omogućilo da se žene u ovoj starosnoj grupi koja je marginalizovana ,kako od strane poslodavaca tako i od strane države , uključe u proces rada -ponovo socijalizuju ,osete radno korisnim i ekonomski doprinesu svojim porodicama, ali i društvu kao celini. Tome treba da doprinese i reforma obrazovanja u Srbiji, koja ima za cilj prilagođavanje međunarodnim standardima i bolji pristup sistemu obrazovanja .Ona treba da pomogne i bržem i kvalitetnijem osposobljavanju nezaposlenih radnika u svrhu lakšeg zapošljavanja i u skladu sa načelima kontinuiranog obrazovanja.

Novi oblici prenošenja znanja i edukacije:e-learning

Sistem sticanja obrazovanja putem interneta se iz godine u godinu usavršava i napreduje paralelno sa razvojem i usavršavanjem i primenom internet tehnologija. Prema podacima Eurostata (2008), u Evropskoj uniji je pristup Internetu u prvom kvartalu prošle godine imalo 65% domaćinstava. Holandija je zemlja gde čak 90 odsto domaćinstava koristi Internet, u Bugarskoj samo 30%, a u Rumuniji i Grčkoj po 38%. U prvom kvartalu 2009, skoro 75% mladih iz EU između 16. i 24. godine koristilo je svakodnevno ili skoro svakodnevno Internet. Pedeset odsto stanovnika Unije starosti između 16 i 74 godine koristilo je Internet. Osim ovih pokazatelja,indikativno je da sve veći broj fakulteta u svetu ima online programe i omogućava studiranje preko interneta (samo 18,7% svih obrazovnih institucija u SAD-u ne nude neki od programa obrazovanja preko interneta).

U velikoj meri ,napretku e-learninga je doprineo razvoj i primena bežičnog interneta. Takodje na napredak e-learniga su uticali i mnogi softverski programi,kao što su Blackboard sistem i drugi.Uz pomoć ovog i drugih softvera,studenti su u prilici da budu u stalnom kontaktu sa svojim virtuelnim profesorima. Najčešće imaju predavanja ili konsultacije sa profesorom uživo dva ili više puta nedeljno, a ostalih dana u toku semestra profesori postavljaju pitanja studentima ,pokreću diskusiju ,šalju dopunsku literaturu ,daju teme za seminarske radove i drugo. Takodje ,predavači moraju da ponude literaturu i njihove linkove na internetu , koji će odgovarati znanju studenata i biti u funkciji programa studija. Osim toga , predavači ili instruktori moraju da doprinesu stvaranju većeg stepena interaktivnosti kod predavanja sa studentima ,kako bi oni mogli što uspešnije da kompletiraju i izvuku maksimum od e-learning programa.Model predavanja koji kreira predavač ili instruktor je veoma sličan tradicionalnom obliku predavanja ,to jest on integriše u sebi proces planiranja ,implementacije i evaulacije nastavnog plana i programa. Collins i Moonen (2001) identifikuju instituciju ,implementaciju ,pedagoške metode i tehnologiju kao ključne elemente za razvoj materijala za online studije.Jolliffe, Ritter i Stevens (2001) opisuju proces koji ima 18 faza u razvoju programa za e-learning.Sanjeya Mishra (2001) identifikuje sedam važnih faktora koje treba uvažiti kod dizajniranja online kurseva. Pri tome zaključuje da bi se formirao uspešan online kurs ,neophodno je uvažiti mišljenja studenata i njihovo iskustvo stečeno pohađanjem nekog od sličnih programa ,mišljenje profesora i njihove planove ,programe i strategije i sve prikupljene podatke staviti u kontekst predavanja/učenje.

Uprkos izvesnim razlikama medju stručnjacima u pogledu načina pripreme online programa , gotovo svi oni stavljaju akcenat na sledeće elemente pripreme:

1. Neophodne analize koje treba da ispituju troškove ,potrebe za formiranje online kursa i sličnosti izmedju online programa i tradicionalnih kurseva

2. Identifikovanje profila studenata . Ono treba da uzme u obzir njihove godine starosti ,pol ,kulturu ,njihovo predznanje ,ranije iskustvo sa e-learningom ,njihove poznavanje rada na kompjuterima ,njihove ciljeve i motivaciju i itd.
3. Pružanje institucionalne podrške inicijativama e-learninga ,kao što su :
 - vizija i misija institucije
 - iskustvo predavača
 - obezbedjena obuka za predavače i instruktore
 - tehnološka infrastruktura
4. Utvrđivanje pedagoških modela i pravljenje izbora najadekvatnijeg modela , koji treba da odgovori zahtevima programa, kao i zahtevima studenata. Pod ovim se po mišljenju autora (2007), podrazumeva utvrđivanje modela učenja ,ciljeva učenja ,interaktivnosti kod učenja ,razvojne strategije i vršenje izbora medju mnogobrojnim web alatima (email ,chat software ,discussion board) ,kao i softverskih paketa WebCT ili Blackboard sistema.
5. Formiranje e-learning programa uključuje i donošenje dve odvojene vrste odluka:s jedne strane one podrazumevaju donošenje osnovnih odluka zasnovanih na teoriji o učenju i njihovo stavljanje u pedagoški okvir ,dok s druge strane one uključuju čitav niz pragmatičnih odluka ,kao što su one koje stavljaju u relaciju troškove i efikasnost ili kvalitet i sigurnost. Pored ovih ,treba uključiti i druge odluke koje moraju da se uklape u pedagoške okvire učenja ,koji čine veoma širok spektar principa preko kojih se primenjuje teorija učenja u procesu nastave i u predavačkoj praksi.

U zavisnosti od toga da li se student opredelio za sertifikovan ili nesertifikovan program,zavisi da li će na kraju kompletiranog programa studija dobiti diplomu ili ne.Medjutim,ono što je za mnoge studente najvažnije kod sticanja diplome na virtuelnim fakultetima jeste činjenica da na diplomi najčešće ne stoji kako je student studirao, to jest da li je studirao online ili „face to face“.Razlog tome je što su u svetu potpuno izjednačena ova dva načina studiranja i ne pravi se razlika izmedju njih kod zapošljavanja.

Perspektive e-learninga

Tokom 2005. godine uradjeno je istraživanje ,koje se odnosilo na buduće pravca e-learninga. Napravljena je anketa u kojoj su učestvovala tri grupe ispitanika:

1. visoko obrazovne institucije
2. korporacije
3. e-learning provajderi

Njima je ponudjeno više odgovora da zaokruže ,a koja su se odnosila na više aspekata e-learninga i njegove primene u budućnosti. Jedno od najvažnijih pitanja odnosilo se na perspektive razvoja e-learninga. U tu svrhu ,ispitanicima su ponudjeni sledeći odgovori:

- e-learning ima veliku budućnost i dalje će nastaviti da se razvija
- e-learning će smanjiti svoj značaj sa godinama koje su pred nama
- e-learning se neće razvijati ni na jedan od prethodna dva načina

Medju ispitanicima čak 75% njih je zaokružilo prvi ponudjen odgovor ,to jest da e-learning ima veliku budućnost i da će i „dalje nastaviti da se razvija“, dok je 16 % zaokružilo drugi odgovor „da će . e-learning smanjiti svoj značaj sa godinama koje su pred nama“. U toku 2006. godine uradjena je ista anketa iz koje se videlo da je smanjen broj onih koji veruju da će se „smanjiti značaj e-learninga u budućnosti“,dok je ostao stabilan broj onih koji su verovali da će se „e-learning i dalje razvijati „(75%).

Zaključak

Koncept ravnopravnosti u obrazovanju se sprovodi više od 50 godina u Srbiji ,medjutim u nekim sredinama se zadržala razlika i to prvenstveno u nekim manjinskim grupama.Prema nacionalnoj strategiji za poboljšanje položaja žena i unapredjenje ravnopravnosti polova za period od 2009. do 2015. godine, proklamovana su jednaka prava na obrazovanje i jednaka dostupnost obrazovanja ,kao mogućnost za podjednako ostvarivanje ličnih potencijala žena i muškaraca.Na taj način bi se stvorile i jednake mogućnosti za profesionalnu karijeru za oba pola i smanjenje nezaposlenosti žena. Stepen obrazovanja je u tesnoj vezi sa zapošljavanjem jer je medju nezaposlenim ženama najviše nekvalifikovanih (oko 40%),a najmanje sa fakultetskim diplomama (4,6%).

Uspešno ostvarivanje politike zapošljavanja sa akcentom na eliminisanje diskriminacije prema ženama kod zapošljavanja, treba da bude podržano novim

Zakonom o obrazovanju. To podrazumeva uspostavljanje "širokog partnerstva" ključnih aktera kao što su Vlada, poslodavci, sindikati, nezaposleni, lokalna samouprava i službe posredovanja. Takođe, potrebno je u većoj meri nego što je to bio slučaj do sada uvesti nove i fleksibilnije oblike obrazovanja, kao što je e-learning. U Srbiji ovaj vid obrazovanja nema još uvek veći broj pristalica, jer ne postoje ni prave internet studije. Drugim rečima, internet edukacija se još uvek smatra jednom vrstom dopisnog studiranja. Takođe, ne postoje na mnogim fakultetima ni odgovarajući softveri i prateća oprema za ovu vrstu studija, kao ni adekvatna obuka kadrova koji bi ih koristili u svom radu sa studentima. Međutim, s obzirom da prema poslednjim statističkim podacima oko 40 % stanovništva u Srbiji koristi internet, što već daje dobru perspektivu za masovnije uvođenje ovakvog vida edukacije i za brže i lakše prenošenje znanja. Međutim, iako korišćenje kompjutera i interneta nije više ograničavajući faktor i pored toga što je Ministarstvo obrazovanja u svom zakonu predvidelo internet obrazovanje, još uvek je ono ovde u povelju i nije dobilo na svojoj medijskoj promociji. Zbog toga se u Srbiji o tome još uvek veoma malo zna i ovoj oblasti se prilazi sa izvesnom dozom sumnje i nepoverenja. Da bi se postojeće predrasude razbile, neophodno je široj javnosti predložiti pogodnosti online obrazovanja, kako bi o njemu pravu sliku stekli kako budući korisnici e-obrazovanja, tako i njihovi potencijalni poslodavci.

Literatura

1. Collis, B & Moonen, J. (2001). *Flexible learning in a digital world: experiences and expectations*. London: Kogan Page.
2. Eurostat, 2008.
3. Joliffe, A, Ritter, J & Stevens, D. (2001). *The online learning handbook: developing and using webbased learning*. London: Kogan Page.
4. Mishra, S. (2002). Building online learning environments. (Online). Commonwealth of Learning. Available: http://www.col.org/Knowledge/ks_online.htm
5. Pulichino, J., "Future Directions in e-learning Research Report 2006", The e-learning Guild Research, 2006. www.elearningguild.com
6. Radović Marković, M., (2007), "Nastava i vaspitanje", Pedagoški savez Srbije, br.4 -2007.